

Vratuša in PAZU

MITJA SLAVINEC

Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor; Pomurska akademsko-znanstvena unija,
Lendavska ulica 15a, SI 9000 Murska Sobota, mitja.slavinec@um.si

V prispevku je predstavljena vloga Antona Vratuše pri ustanavljanju in razvoju Pomurske akademsko-znanstvene unije (PAZU). Vratuša je bil med njenimi ustanovnimi člani, kot ugledni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) pa je za sodelovanje in včlanitev motiviral tudi akademikinjo Dragico Turnšek in akademika Franca Zadravca.

Ključne besede: Anton Vratuša, Pomurske akademsko-znanstvene unije (PAZU), Krajski park Goričko, Prekmurje

This article presents the role of Anton Vratuša in the establishment and development of the Pomurje Academic-Scientific Union (PAZU). Vratuša was among its founding members and, as a distinguished member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SAZU), he also encouraged the participation and membership of academicians Dragica Turnšek and Franc Zadavec.

Keywords: Anton Vratuša, Pomurje Academic-Scientific Union (PAZU), Goričko Landscape Park, Prekmurje

Anton Vratuša je bil med ustanovnimi člani Pomurske akademsko-znanstvene unije. Njegova naklonjenost je bila za PAZU pomembna, saj je bil ugleden član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Spominjam se njegove vloge in pomoči pri izbiri imena nastajajoče akademije. Sprva je bilo predlagano, da bi se imenovala Pomurska akademija znanosti in umetnosti, in sicer po vzoru SAZU, saj smo imeli velike ambicije in bili zavezani naši pokrajini. Vran mi je na primeren način povedal, da imajo na SAZU-ju pomisleke glede našega imena in da bi to tudi njega oviralo pri sodelovanju. Naši ustanovni člani so kratico PAZU že poznali in so jo dobro sprejeli – predlagal sem, da bi jo ohranili in poiskali ustrezno poimenovanje z enakimi začetnicami. Naloga ni bila enostavna, zato sem hvaležen ženi Nuši Slavinec, ki mi je pri tem zelo pomagala. Dogovorili smo se, da bo naša akademija Pomurska akademsko-znanstvena unija. Ime ohranja kratico PAZU, hkrati pa izraža tudi naša hotenja in prizadevanja, da delujemo znanstveno. Akademik Anton Vratuša se je PAZU-ju seveda pridružil in se je takoj aktivno vključil v delo; med drugim je odločilno pomagal, da nas je na prvi konferenci nagovoril takratni predsednik SAZU-ja Boštjan Žekš – njegov rod izhaja iz Petanjec, zato je postal tudi pomurski akademik.

Statutarno ima PAZU tri razrede, in sicer sta naravoslovno tehnični in družboslovno humanistični uspešno delovala od ustanovitve, za umetniški razred pa sprva nismo našli primernih meril in potrebnih pogojev za nominacijo članov. Na proslavljanju Vratuševega stotega rojstnega dne smo se pogovarjali tudi o tem. Branko Žunec, naš dolgoletni podpornik, novinar in raziskovalec Pomurja, je predlagal, da je Vratuševa obletnica lahko pravi trenutek za zagon še nedelujočega umetniškega razreda. Vranov odobravajoči pogled je bil zame moralna obveza, da v PAZU-ju ustanovimo tudi umetniški razred. Vratuša je imel izjemen ugled in je bil med nami nesporno najvišja in največja avtoriteta – vsi smo ga tako spoštovali, da za odločanje ni potreboval nobene formalne funkcije in posebnih pooblastil v PAZU-ju. Nihče mu nikoli ni nasprotoval, saj so bili njegovi predlogi koristni za širšo skupnost in smo jih zato brez težav sprejeli. Če redkokdaj nismo navdušeno sledili njegovi misli, je to bilo zato, ker ga nismo takoj razumeli – Vran nam je seveda znal stvari potrpežljivo pojasniti in razložiti.

Anton Vratuša je bil v Pomurju predan predvsem Krajinskemu parku Goričko, Ustanovi dr. Šiftarjeva fundacija in Pomurski akademsko-znanstveni uniji. Zelo je bil povezan z rodnim Goričkim, zato je pozorno spremljal in aktivno podpiral delo javnega zavoda Krajinski park Goričko. Bil je eden največjih zagovornikov Parka, ki je zaradi njega dobil številne podpornike. Zavzemal se je za ohranjanje naravne in kulturne dediščine v Pomurju ter spodbujal razvoj trajnostnih oblik kmetovanja. Bil je veliko pred časom, v katerem se je, žal, vedno bolj uveljavljala globalizacija. Zagovarjal je (naj)krajše dobaviteljske poti in nas navduševal za lokalno pridelano hrano – bil je velik podpornik trajnostnega razvoja in varstva naravne dediščine, zato je s številnimi pobudami pomagal ohranjati kulturno in naravno identiteto Goričkega.

Vratuša je bil pomemben ustvarjalec projektov Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija, saj je bil z Vanekom Šiftarjem velik prijatelj že iz mladosti in je imel zelo osebni odnos do Ustanove. Spominjam se, kako mi je na začetku vsakega programskega obdobja z velikim žarom predstavljal zastavljene cilje in kako se je veselil, ko so bili uresničeni. Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija je bila zanj ena najpomembnejših organizacij, kljub temu pa drugih nikoli ni zapostavljal – Ustanovo je vedno postavljala na prvo mesto, vendar ni nikoli izpostavil njene prevlade, ampak jo je znal povezati z drugimi partnerji tako, da so se vsi sodelujoči medsebojno dopolnjevali. Danes je veliko članov PAZU-ja aktivno vključenih v delo Ustanove. Občutek imam, da je Vran najtesneje povezal Ustanovo in PAZU, da delujeta za dobro Pomurja – Marjan Šiftar to Vranovo poslanstvo uspešno nadgrajuje z Vanekovimi večeri in drugimi dejavnostmi Ustanove.

Vratuša je tudi po ustanovitvi PAZU-ja ostal aktivni član pomurske akademije in jo je vključeval v svoje številne aktivnosti. Poudarjam, da se je

udeležil vseh konferenc PAZU-ja in je bil na njih plenarni predavatelj. Široke intelektualne sposobnosti so mu omogočale, da je zadevno predaval tudi o temah, ki niso bile tesno povezane z njegovo stroko. Pogosto je tudi sam predlagal plenarne teme za naše konference – tako je npr. za konferenco leta 2006 pripravil pomemben sestanek *Krajinski park Goričko, izziv in priložnost za sonaravni razvoj*.

Vratuša je bil raziskovalec in intelektualec, ki ga je splet okoliščin popeljal v politiko. Leta 2017 smo se mu na prvi PAZU-konferenci po njegovi smrti poklonili na plenumu *Akademik Anton Vratuša – med znanostjo in politiko*.

PAZU tesno sodeluje s Pomursko izobraževalno fundacijo PIF, Vratuša pa je tudi te projekte vzel za svoje. Skoraj vsako leto je na podelitvi Pomurskih raziskovalnih nagrad nagovoril prejemnike in zbrane, po potrebi pa je tudi recenziral prispelle naloge. Naneslo je, da sta bili prijavljeni dve nalogi iz slovenščine, Vratuša pa je bil med nami edini slavist. Previdno sem ga vprašal, ali bi recenziral nalogi in morebiti tudi odločil, katera si zasluži nagrado. Prošnji se je odzval in v dogovorjenem roku opravil delo ter mi sporočil: »Mičo, prva naloga je zelo dobra, tista druga pa še ima priložnost za izboljšanje.«

Anton Vratuša me je sprejel za enakovrednega sogovornika in sem mu za to odločitev zelo hvaležen. Veliko sva se pogovarjala – vedno je govoril zelo spoštljivo in videlo se je, da je bil vrhunski diplomat na zahtevnem položaju in v še bolj zahtevnih časih. Vsak pogovor z njim je bila priložnost za intelektualno rast. Nikoli ga nisem slišal, da bi o komer koli izrekel žal besedo. Kadar v določenih okoliščinah težko zadržujem besede, ki bi jih kasneje obžaloval, se najprej vprašam, kako bi to povedal Vran in šele nato poskušam umirjeno in spoštljivo odgovoriti, kot me je (na)učil Vran.

Vratuša je bil izjemno dober predavatelj. Sporočilo predavanja je podkrepil s primeri iz bogate zakladnice svojih izkušenj. Primeri včasih na prvi pogled niso bili povezani s tematiko predavanja. Poslušalci, ki niso poznali njegovega načina razmišljanja, so večkrat pomislili, da je izgubil rdečo nit predavanja in je zašel na drugo področje ali temo. Predstavljajmo pa si njihovo presenečenje in občudovanje, ko se je po nekaj takih »izgubljenih« povedih vrnil in zaključil predavanje, tako da se je skliceval na vsebine, ki jih še pred nekaj minutami nihče od poslušalcev ni znal neposredno povezati z vsebino predavanja. Priznam – tudi tisti, ki smo poznali njegov način predavanja, pogosto nismo vedeli, (za)kaj povezuje, vendar pa smo ves čas vedeli, da ne pripoveduje ničesar naključnega, ampak si pripravlja zaključek.

Spomnim se njegovega plenarnega predavanja na konferenci PAZU o Krajinskemu parku Goričko. Uvodoma je predstavil Goričko in možnosti, ki jih ima za razvoj in gospodarstvo, nato pa je začel z nami deliti spomine

na bolnišnico Golnik na Gorenjskem. Pojasnil je, kako pomemben je bil ta sanatorij za pljučne bolezni, ki so na začetku prejšnjega stoletja pogosto bile smrtne. Navrgel je marsikatero zanimivost, med drugim tudi to, da koristi od bolnice niso imeli le pacienti, ampak tudi okoliški kmetje, ki so lažje prodajali svoje pridelke. Sledil je pomemben preobrat v njegovem predavanju – po izkušnjah gorenjskih kmetov bi v Prekmurju morali imeti nekaj, kar bi pritegovalo, da bi za svoje potrebe odkupovali doma pridelano hrano in »tako bi bilo vsem boljše«. Šolo trajnostnega gospodarjenja in pomena kratkih dobaviteljskih poti smo dobili od človeka, ki ni imel ekonomske izobrazbe, ampak je študiral jezike, da se bo razumel s sosedi čez mejo in se bo lahko z njimi pogovarjal. Pogosto se spomnim tega predavanja, ko poslušam, kakšne težave imajo ravnatelji vrtcev, šol ali po vzoru Golnika tudi bolnišnic, če želijo učencem ali pacientom zagotoviti zdravo lokalno hrano. Kljub vsem naporom dosejajo največ 15-odstotni delež lokalne hrane, 85 odstotkov hrane prepotuje dolgo pot do krožnikov. Naše gospodarstvo od tega nima koristi. V globalnem svetu pripadajo kmetom drobtinice, bogatijo pa posredniki na dolgi poti. Vran nam je dal misliti! Čim krajša je pot hrane, tem več koristi od nje ima tisti, ki jo je pridelal, saj je vključenih manj zaslužkarjev.

Življenjska pot Antona Vratuše je združevala akademsko delo, politično dejavnost, diplomacijo in globoko osebno povezanost z domačo pokrajino ter njenimi ljudmi. Njegovo delo je trajno vplivalo na razvoj Pomurja, še posebej na področju znanosti in kulture. Vratuševa zapuščina živi v številnih institucijah in pobudah, ki jih je podpiral in soustvarjal, zato je velik navdih za prihodnje generacije. Deloval je skromno, vendar zelo načelno. Iz spoštovanja do predlagateljev je npr. odklonil državno medaljo, ki ni bila v skladu s predlogom. Nekoliko več spoštovanja kot država mu je izkazalo rodno Pomurje. Bil je častni občan Murske Sobote, Grada, Tišine in Puconec ter častni član Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija; v PAZU-ja je pustil tako globoko in trajno sled, da je za stoti rojstni dan postal prvi častni član PAZU-ja.

Pomurska izobraževalna fundacija je po Vratuši poimenovala eno od Pomurskih raziskovalnih nagrad – nagrada akademika Antona Vratuše za najboljše magistrsko delo s področja družboslovja in humanistike spodbuja raziskovalno odličnost in prepoznavna delo mladih družboslovcev in humanistov, ki prispevajo k razumevanju družbenih izzivov ter razvoja humanističnih vrednot.

PAZU je po Vratuševi smrti predlagal, naj Mestna občina Murska Sobota po njem imenuje eno izmed mestnih ulic. Predlog je bil sprejet z odobravanjem in prav bi bilo, da bo čim prej uresničen. Morda je simpozij ob 110. obletnici rojstva Antona Vratuše priložnost, da se po njem poimenuje Pokrajinska in študijska knjižnica v Murski Soboti. Obrazložitev je lahko formalna – naštetih so vsi njegovi dosežki, ki poudarjajo, kako velik intelektualec in humanist

je bil; lahko pa je zelo preprosta in kratka – knjižnica v Murski Soboti naj nosi njegovo ime, ker je akademik in pomurski akademik Anton Vratuša velik človek.

SUMMARY

Vratuša and PAZU

Anton Vratuša was a founding member the Pomurje Academic-Scientific Union (PAZU). As a distinguished member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SAZU), he supported the establishment of PAZU. His constructive role in coordinating circumstances and seeking solutions was crucial in ensuring that SAZU did not oppose the founding of PAZU. Vratuša played a key role in encouraging the participation and membership of two then-living members of SAZU from Pomurje, academicians Dragica Turnšek and Franc Zadravec. He actively contributed to all PAZU conferences, opening them with plenary lectures, and often suggesting topics for the plenary sessions. His broad intellectual horizon allowed him to deliver insightful lectures even on subjects beyond his primary field of expertise.

Vratuša maintained a deep personal and professional bond with his native Goričko. He closely monitored and actively supported the work of the public institution Goričko Landscape Park. His influence and reputation were so significant that his recommendations were widely embraced. He secured numerous supporters for Goričko Landscape Park and, in 2006, proposed the plenary session *Goričko Landscape Park–Challenge and Opportunity for Sustainable Development* at the conference. His impact on PAZU was profound and enduring, earning him the distinction of its first honorary member upon the celebration of his centenary. A scholar and intellectual, he was drawn into politics by circumstances—an aspect highlighted in 2017 with the telling plenary title of the conference dedicated to him: Academician Anton Vratuša—between Science and Politics.

I am deeply honored and grateful for the special privilege of having had frequent conversations with the academician and Pomurje scholar Anton Vratuša. Every encounter with him was an enriching intellectual experience and left a lasting positive impact on me. He never uttered a word or expressed a thought that could offend anyone, and in all people, events, and things, he sought only the good. Inspired by Vratuša, I strive to avoid hasty words that I might regret later, always asking myself how Vran would have expressed the same thought.